

Nodyn Briffio: Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy (Mawrth 2024)

Crynodeb o ymateb Comisiynydd y Gymraeg i'r ymgynghoriad ar y Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Crëwyd swydd Comisiynydd y Gymraeg gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 gyda'r nod o hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Mae'r Mesur yn nodi y gall Comisiynydd y Gymraeg wrth arfer ei swyddogaethau gynnis cyngor a/neu sylwadau i unrhyw berson. Yn y cyd-destun hwnnw, ac yn unol â rôl y Comisiynydd fel eiriolwr annibynnol ar ran siaradwyr Cymraeg, rydym yn darparu'r sylwadau isod ynghylch Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun).

Crynodeb

- Mae'r diwydiant amaethyddol yn rhan hanfodol o economi a diwylliant cymunedau gwledig Cymru, lle mae'r Gymraeg yn iaith naturiol bob dydd. Mae sicrhau ffyniant yr economi wledig ac amaethyddol felly yn hollbwysig ar gyfer sicrhau ffyniant yr iaith Gymraeg.
- Rydym yn pryderu y byddai cyflwyno'r Cynllun yn ei wedd bresennol yn niweidiol i hyfywedd y Gymraeg mewn ardaloedd gwledig, ac yn tansilio strategaeth *Cymraeg 2050* Llywodraeth Cymru (y Llywodraeth). Mae'r asesiad effaith economaidd y Cynllun a'r asesiad effaith ar y Gymraeg yn ategu'r pryderon hyn. Mae'r asesiadau hyn yn amcangyfrif y bydd dirywiad sylweddol i faint yr economi wledig o gyflwyno'r Cynllun, effaith sy'n rhwym o gael effaith negyddol ar gymunedau gwledig lle mae dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg. Mae'n destun pryder nad yw'r asesiad effaith na'r cynllun yn egluro mewn manylder sut y bwriedir osgoi'r canlyniadau negyddol hyn, nac ychwaith sut gellir sicrhau bod y Cynllun yn cefnogi seilwaith economaidd cymunedau Cymraeg eu hiaith.
- Mae'n hanfodol nad yw'r Cynllun yn arwain at ansefydlogi'r diwydiant a'i gweithwyr, a thrwy hynny ansefydlogi cymunedau sy'n naturiol Gymraeg eu hiaith. Rydym yn gobeithio bydd y Llywodraeth, trwy'r ymgynghoriad a'r ymrwymiad cyhoeddus i ail edrych ar y Cynllun, yn llwyddo i ddarganfod ffyrdd o gryfhau'r Cynllun sy'n bodloni ein pryderon.
- Yn ei hanfod credwn fod rhaid i'r Llywodraeth sicrhau bod y Cynllun yn cwrdd â holl amcanion y Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (Deddf Amaethyddiaeth), ac yn benodol, yr amcan o 'gynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd'. Mae'r asesiad effaith ar y Gymraeg a'r asesiad economaidd yn awgrymu nad yw'n cwrdd â'r amcan hwn ar hyn o bryd.

1. Cefndir

- 1.1 Yn dilyn penderfyniad y Deyrnas Unedig i adael yr Undeb Ewropeaidd, daeth cymorth i ffermwyr trwy'r Polisi Amaethyddol Cyffredin i ben. Mewn ymateb i'r newid pellgyrhaeddol yma pasiodd y Llywodraeth y Ddeddf Amaethyddiaeth.
- 1.2 Mae'r Cynllun yn deillio o'r Ddeddf Amaethyddiaeth, ac mae'n manylu sut bydd ffermwyr yn derbyn cymorth o 2025 ymlaen.

2. Effaith y Cynllun ar yr economi wledig ac ar hyfywedd y Gymraeg

- 2.1 Y diwydiant amaethyddol yw'r sector cyflogaeth â'r gyfran uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru. Mae busnesau amaethyddol yn cynnal llawer o gymunedau gwledig lle mae'r Gymraeg yn iaith naturiol bob dydd. Mae sicrhau ffyniant yr economi wledig ac amaethyddol felly yn hollbwysig ar gyfer sicrhau ffyniant yr iaith Gymraeg.
- 2.2 Fel rhan o'i strategaeth ar gyfer cefnogi cymunedau Cymraeg, mae Llywodraeth Cymru wedi sefydlu Comisiwn Cymunedau Cymraeg, fydd yn gyfrifol am ystyried ffyrdd o gryfhau sefyllfa'r Gymraeg fel iaith gymunedol. Yn ei [bapur safbwynt](#) cychwynnol, mae'r Comisiwn yn datgan bod y diwydiant amaethyddiaeth a'i diwylliant yn rhan greiddiol o wead cymdeithasol ardaloedd gwledig sy'n Gymraeg eu hiaith.
- 2.3 Mae asesiad effaith y Cynllun ar y Gymraeg yn cydnabod pwysigrwydd anuniongyrchol y sector amaethyddol i hyfywedd y Gymraeg. Rydym yn cytuno gyda dadansoddiad yr asesiad effaith y gallasai newidiadau i'r system gymorth effeithio'n negyddol ar y cymunedau hynny, ac yn cytuno â'r casgliad bod angen lleihau'r aflonyddwch i'r sector er mwyn lleihau sgil effeithiau negyddol ar hyfywedd y Gymraeg mewn cymunedau gwledig. Er hynny, nid yw'r asesiad effaith na'r Cynllun yn egluro mewn manylder sut y bwriedir gwneud hyn. Mae risg sylweddol felly y bydd cyflwyno'r Cynllun â goblygiadau andwyol i'r Gymraeg.
- 2.4 Mae'r ddogfen [Effeithiau economaidd posibl y Cynllun Ffermio Cynaliadwy](#) yn cadarnhau ein pryderon uchod. Mae'r asesiad effaith economaidd yn amcangyfrif y bydd cyflwyno'r Cynllun yn golygu colledion allbwn cyffredinol o £125m y flwyddyn, gostyngiadau mewn niferoedd da byw o 122,000, a lleihau llafur ar ffermydd o 11%. Mae'r darlun cyffredinol o effeithiau economaidd y Cynllun yn awgrymu y bydd dirywiad ym maint yr economi wledig o gyflwyno'r Cynllun. Nid yw'n amlwg inni i ba raddau yr ystyriwyd canfyddiadau'r asesiad effaith ar y Gymraeg, nac ychwaith oblygiadau'r asesiad effaith economaidd ar y Gymraeg, wrth ddatblygu'r Cynllun. Mae hyn yn wendid amlwg o ystyried bod cydnabyddiaeth yn yr asesiad effaith y buasai'r Cynllun fel y mae yn gallu effeithio yn negyddol ar hyfywedd y Gymraeg. Rydyn ni'n bryderus felly fod Llywodraeth Cymru wedi llunio Cynllun a allasai danseilio un o'r amcanion y bwriadwyd ar gyfer rheoli tir yn gynaliadwy yn Neddf Amaeth (Cymru) 2023, sef 'cynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd'. Byddai hynny, o ganlyniad, hefyd yn tanseilio Thema 3 strategaeth *Cymraeg 2050* o gefnogi seilwaith economaidd-gymdeithasol cymunedau Cymraeg eu hiaith.

3. Y potensial i gryfhau'r economi wledig trwy gydgylltu'r sectorau amaethyddol a sero net, nid ei lleihau

- 3.1 Mae'r Cynllun yn dangos uchelgais Llywodraeth Cymru i wella bioamrywiaeth Cymru a'r amgylchedd naturiol er mwyn cyfrannu at ymdrechion i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd byd eang, ac rydym yn cefnogi'r amcanion hynny. Er hyn, nid yw'r Cynllun yn gwneud y mwyaf o'r potensial sy'n bodoli i integreiddio agendau polisi sero net, y Gymraeg ac amaethyddiaeth. Er enghraifft, mae papur safbwynt y Comisiwn Cymunedau Cymraeg yn gweld potensial i economi ardaloedd gorllewinol Cymru ymgryfhau yn sgil cyfleoedd economaidd y trawsnewidiad gwyrdd. Mae'n gwneud y cysylltiad rhwng yr angen i gefnogi ffyniant economaidd cymunedau Cymraeg, a'r cyfleoedd cyffrous sy'n bodoli yn sgil datblygiadau economaidd sero net.
- 3.2 Rydym yn cytuno ag asesiad y Comisiwn ei bod yn bwysig cyd-gysylltu amaethyddiaeth, datblygu cefn gwlad, a gwarchod byd natur ochr-yn-ochr â gosod sylfaen gadarn ar gyfer ffyniant y Gymraeg fel iaith gymunedol. Ein pryder yw bod y cynllun presennol, a'r effaith economaidd sy'n cael ei awgrymu yn yr asesiad economaidd, yn mynd i danseilio ein cymunedau gwledig, ac felly hyfywedd y Gymraeg. Nid yw'r asesiad effaith ar y Gymraeg yn ystyried yn ddigonol sut i liniaru effeithiau lleihau cyfraniad y sector amaeth i'r economi wledig. Dylid esbonio beth yw cynllun ehangach y Llywodraeth ar gyfer adfywio a thyfu'r economi wledig a manteisio ar y cyfleoedd economaidd a ddaw o'r trawsnewidiad gwyrdd i ddatblygu ac uwchsgilio'r gweithlu presennol.
- 3.3 Er mwyn cefnogi strategaeth *Cymraeg 2050* mae'n rhaid tyfu a chryfhau'r economi wledig a'r sector amaethyddol, nid ei lleihau. Mae'n hanfodol nad yw'r Cynllun yn arwain at ansefydlogi'r ymdrechion i gefnogi seilwaith economaidd-gymdeithasol cymunedau Cymraeg eu hiaith. Mae angen i'r Llywodraeth sicrhau bod y Cynllun yn cwrdd â holl amcanion y Ddeddf Amaethyddiaeth, ac yn sicrhau bod dyfodol llewyrchus i'r economi wledig yng Nghymru, a thrwy hynny 'gynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd'.

4. Mesur cyfraniad ac effaith y Cynllun i gefnogi seilwaith economaidd-gymdeithasol cymunedau Cymraeg

- 4.1 Roedd yn syndod i ni ddarllen nad oedd y Gymraeg wedi ei hystyried fel rhan o'r gwaith a gomisiynwyd gan y Llywodraeth i asesu'r dystiolaeth ynghylch gwerth cymdeithasol newidiadau mewn cyfalaf naturiol a sut y gellid adlewyrchu hyn yn lefelau talu'r Cynllun. Dylai iechyd y Gymraeg o fewn cymunedau amaethyddol wedi bod yn un o'r allbynnau i brofi effeithiau economaidd-gymdeithasol y Cynllun.
- 4.2 Mae hyn yn rhywbeth yr ydym ni wedi'i godi mewn ymgynghoriadau blaenorol, ac mewn gohebiaeth gyda'r Gweinidog Materion Gwledig a Gogledd Cymru, a'r Trefnydd. Ni allwn weld bod dull yn ei le i gasglu a monitro effeithiau'r Cynllun ar y Gymraeg. Byddai hynny felly yn ei gwneud yn anodd adrodd ar sut mae'r Cynllun yn cyflawni amcanion y Ddeddf a'r Cynllun ei hun o safbwynt y Gymraeg. Hoffem wybod sut bydd y Llywodraeth yn mesur cyfraniad y Cynllun tuag at gefnogi Thema 3 strategaeth *Cymraeg 2050* o gefnogi seilwaith economaidd-gymdeithasol cymunedau Cymraeg eu hiaith ac amcanion Deddf Amaethyddiaeth 2023. Dylai hynny ddigwydd yn yr Adroddiad Blynyddol ac Adroddiad Effaith y Cynllun.

4.3 Dylai'r Llywodraeth sicrhau bod tystiolaeth yn cael ei chasglu yn gyson i fesur hyfywedd y Gymraeg yn yr ardaloedd gwledig lle mae ffermydd yn derbyn cymorth trwy'r cynllun presennol er mwyn monitro unrhyw newidiadau (fel sydd wedi ei wneud yn yr asesiad effaith ar y Gymraeg). Mae llawer o brosiectau cyfredol sy'n datblygu'r sail data cenedlaethol ar y Gymraeg:

- y gwaith rhwng Llywodraeth Cymru a'r Swyddfa Ystadegau Gwladol i wella eu dealltwriaeth o'r prif ffynonellau data gweinyddol ac arolygon a ddefnyddir i lunio ystadegau ar y Gymraeg
- gwaith y Comisiwn Cymunedau Cymraeg
- Gwaith y Llywodraeth ar y cyd gyda rhanddeiliaid allanol i gynnal arolwg sosio-ieithyddol cynhwysfawr o'r Gymraeg yn ei chadarnleoedd.

Awgrymw'n fod awduron y Cynllun yn trafod gydag isadran y Gymraeg ac ystadegwyr y Llywodraeth i ddeall mwy am y prosiectau yma, ac i drafod sut gall y Cynllun gyfrannu atynt.

5. Prif ffrydio'r Gymraeg o fewn y Cynllun

- 5.1 Ein prif safbwynt yn ein hymateb i'r ymgynghoriad yw bod angen i'r Llywodraeth sicrhau bod y Cynllun yn cwrdd ag amcan y Ddeddf Amaethyddiaeth o safbwynt y Gymraeg. Mae angen i'r Cynllun felly sicrhau bod dyfodol llewyrchus i'r economi wledig yng Nghymru, a thrwy hynny 'gynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd'. Nid ydyn ni'n meddwl y dylai'r Cynllun gael ei weithredu tan fod y pryderon yma wedi eu bodloni.
- 5.2 Rydym hefyd yn ein hymatebion i gwestiynau'r ymgynghoriad yn awgrymu dulliau eraill o gynnwys y Gymraeg yn y Cynllun drwy ddiwygio'r Gweithredoedd Cyffredinol neu'r Haenau Opsiynol a Chydweithredol. Mae'r rhain yn cynnwys:
- Esbonio o dan y weithred gyffredinol UA2 bod gwella sgiliau yn y Gymraeg yn gallu cyfrannu at ddatblygiad personol parhaus ffermwyr
 - Ehangu'r weithred gyffredinol UA14 o "amgylchedd hanesyddol – cynnal a gwella" i "Amgylchedd hanesyddol a diwylliannol – cynnal a gwella", er mwyn hwyluso cynnwys gweithredoedd gallai gyfrannu at wireddu amcanion y Ddeddf Amaethyddiaeth a Rheoli Tir yn Gynaliadwy yng nghyd-destun y Gymraeg
 - Annog ffermwyr sy'n siaradwyr Cymraeg, ac sy'n dewis cynnal y weithred o "ymweliadau gofal ac addysgol â'r fferm", i ddarparu ymweliadau trwy gyfrwng y Gymraeg
 - Annog a chefnogi ffermwyr i ddefnyddio'r Gymraeg fel arf marchnata unigryw a all gynyddu potensial y farchnad trwy wneud i gynnyrch sefyll allan, atgyfnerthu tarddiad lleol cynnyrch ac ymddangos yn arwydd o ansawdd
 - Cefnogi ffermwyr i rannu gwybodaeth ieithyddol werthfawr sydd gan ffermwyr am dafodieithoedd, terminoleg, enwau lleoedd a nodweddion tirweddol sy'n benodol i'r sector amaeth yn y Gymraeg
 - Cynorthwyo ffermwyr nad ydynt yn gallu siarad Cymraeg i ddod yn ymwybodol o'r cyfoeth gwybodaeth am eu fferm sy'n deillio o'r enwau tirweddol sy'n gysylltiedig â hi

- Manylu pa dystiolaeth fydd yn cael ei chasglu i fesur hyfywedd y Gymraeg yn yr ardaloedd gwledig lle mae ffermydd yn derbyn cymorth trwy'r cynllun, sut bydd y wybodaeth yn cael ei fonitro, a chyhoeddi'r canlyniadau yn yr Adroddiad Blynyddol a'r Adroddiad Effaith.